

Ja, här blir du väl hela ditt liv

Det var 1957, vårterminen var snart till ända och äntligen var den långa sjuåriga skoltiden över. Jag kom cyklande från en kamrat, in på gården, men vem stod där? Föreståndaren på ”Koppra”, som vi sa. Han pratade med pappa. När de såg att jag kom, ropade han på mig och undrade om inte jag ville börja arbeta i affären? Jag blev nog lika röd i ansiktet som min röda toppluva, rullad fram i pannan. Om jag ville! Skulle jag verkligen få börja där? Det skulle vara jätteroligt. – Pigg och kvick har jag sett att du är och glatt humör har du också, så det blir nog bra. Då säger vi det, sa han.

Dagen efter examen stod jag där på baksidan, hur länge vet jag inte. Det fanns många dörrar att välja på. Tordes inte gå in. Efter ett tag kom det ut någon och jag kunde komma in. Jag fick en kakifärgad rock med midjeskärp och eftersom jag är kortväxt, blev den vadlång, men rock hade jag och röda träskor. Det första jag skulle göra på morgonen var att städa kontoret, ett litet rum bredvid ”personalrummet”, en vrå utan fönster. Damma runt på skrivborden, knäskura golven fem dagar i veckan, lördagar städades det inte. Den kooperativa lanthandelns magasin innehöll byggvaror, hö, havre, havrekross, torvströ, fotogenautomat, melasstunnor, som frös på vintern så det blev segt att få ut melassen. Hästskor, seldon, spik, och skruv. Och så den intressanta avdelning, som jag skulle sköta om – manufakturen med alla gardiner och fina tyger, perkal madapolam och satin hette några. Lakansväv och vadmal, som tanterna ”skodde” hemstickade tvåändsvantar med åt skogsarbetarna.

Blåkläderna var en hel vetenskap i storlekar D100, 108, B148 och så vidare. Hon som skulle sluta förklarade att en viss storlek skulle passa en viss person, som var lite kort och rund om magen. Ett B var till den långa och smala, 46, 48, och 50 var det jag hört talas om förut. Härkans hemfärg i bruna små påsar till textilfärgning. Sysilket i den stora bruna lådan, där de poppade upp så fort man tog en Chadwicks vit sytråd nr 40-60, pärlgarn, knapphålssilke, moulinégarn, stickgarner, svenskullgarn, gansband och snedslåband. Dekorationsband till lakan och örngott var stort på 60-talet. Tänk vad roligt det var att hålla ordning i hyllorna! Nylonstrumpor med söm var det som gällde, men när strumpbyxor kom var jag nog den första som provade. Ve och fasa när jag gick genom byn med nymodigheten, kalasbyxor, till på köpet svarta!

Framför tyghyllan stod den spännande glasdisken med lådor. Överst var det läppstift i ”guldfodral”, puderdosor i laxrosa pappaskar, kakmascara med borste, som man blötte med tungan. Plånböcker, dukar, behåar, ärmlappar, axelvaddar, näsdukar, scarves fanns också. Symönster från Vi, stickbeskrivningar, tryckknappar, stickor, virkkrokar och knappar i bruna kartonger. Herrunderkläder i lahmanstrikå, tjocka ulliga långkalsonger. Laxrosa dubbla damkalsonger i silke med vitt foder, ”särkar” med ärm, damlinnen, underklänningar i nylon med spetsar, nattlinnen. Tänka sig hur man kände sig som tolv och ett halvt och skulle klara av detta, nog var man stolt att få förtroendet.

Ute på lagret var ett rum för gymnastikskor, mörkblå/svarta, plus gummistövlar. Manufakturskrubben låg en trappa upp, på kallvinden. Där var det spännande att vara. Skyldockor, lager för blåkläder, underkläder, tråd, garn och det finaste av allt, den silverglänsande gamla kassaapparaten. Nylonskjortor i ljusa pasteller, slipsar, arbetsskjortor i rutiga, ”lortvänliga” färger. Expedit, som det hette, var man nu. Mest nervös var jag nog när min fröken som jag haft i slöjden kom in och skulle köpa in tyger som de behövde. Räkning var inte min starka sida, men det gick bra. Trots darriga ben, minns jag att hon sa: –Ja, här blir du väl hela ditt liv. Jag tänkte, att det är ju jättebra.

Efter två veckor var jag ”tvungen” att gå i skolköket. Sista dan då det bara skulle vara avslutningsfest, åkte jag hem för att börja jobba, det var ju viktigare. Den sista i månaden fick man sin lön. In på kontoret och skriva på och kontanterna direkt, 175 kronor. Oj, vad rik man var! Sen till kassan och betala sin ”bok”, där man måste skriva upp allt man köpte. Plopp 15 öre, Dajm 25 öre, Japp 25 öre. Det var väl det som man köpte. Första lönen investerade jag i nya gummistövlar, Gislaved svarta, tyg till ett lakan och örngott varje månad till hemmet.

Var 14:e dag kom ”Foran” med lastbil från Vansbro lagercentral. Då fanns det inga rullpallar, utan varorna bars in i butikslagret, tungt och bökigt. Ägg i lösvikt (i stora fyrkantiga lådor) packades i dubbla papperspåsar med 6 eller 12 ägg. I samma källarum stod silltunnan. Minns speciellt en kund, som skulle köpa sill. Han ville vara med ”ut” och titta på den. Han tog upp sin morakniv, ner i tunnan med handen, skar sillen tvärs över ryggen. Var den vit i köttet, var den fin. Då skar han ur en bit och tuggade på. Om den var röd blev det ingen affär.

Annat som vägdes upp var korngryn och kornmjöl, men mycket var packat. Det hade varit ”snabbköp” några år. Dofterna av nymalet kaffe spreds i hela butiken liksom av torrfisken när den kom hopbunden i en ståltrådsbunt. I början av december lade vi lutfisken i vatten. Då fick man gå ut på gården till tvättstugan. Där fanns stora zinkbaljor, som man skulle lägga fisken i. Byta vatten varannan dag. Sen skulle den lutas och jag minns hur det isade i händerna när man skulle ta in fisken till affären. Man halkade omkring utan ytterkläder i träskor, bärandes på den rostfria baljan.

Charklådorna kom med järnväg från DKP i Borlänge i stora trälådor med rostiga spikar. Smörpapper i botten. Hela sidor rimmat fläsk, fläskben, råkorv som skulle läggas i saltlake bestående av 9,4 liter vatten och 0,6 kilo smörsalt rördes i Höganäskärlet, den blev hållbarare då. Ostarna delades med pianotråd och packades i film. Vålåloffen med knallgult cellofanomslag var min favorit på limpsmörgåsen till köttsoipan, som jag åt mest varje lunch den sommaren då mamma och pappa var i fäbodarna.

Jag föddes på sjukstugan i Älvdalen, dit min mamma åkte en smällkall decembernatt. Sex mil med taxi från byn Nornäs, där mormor och morfar bodde. De hade ett kronotorp. Min morfar följde med till BB. Det var i december 1943 och min pappa var inkallad och låg vid norsksvenska gränsen. När jag var två år, flyttade mamma och jag till Sörsjön, där pappa ordnat kök med kammare uppe i farfars hus. På nedervåningen fanns kristidsnämnden, där man fick kuponger på varor som var ransonerade. Mamma var hemmafru. Vi hade kor, häst och hund. Pappa arbetade i privatbutiken. Jag brukade cykla dit på min trehjuling med ratt. På flaket där bak, lade jag det som jag handlat. Det var inte så mycket bilar på vägen då. Pappa började arbeta i skogen, körde häst. När farfar dog, köpte han gården och vi flyttade ner.

1950 började jag småskolan. Det var första och andra klass i samma rum. Det tog ett tag innan jag förstod att jag börjat i klass ett. Jag trodde det var bättre att tillhöra dem, men jag kunde ju inget, så jag hörde nog till klass två, trodde jag. Ingen hade förklarat hur det var med klasserna i skolan. Vi åt smörgås med mjölk (i vichyvattenflaska med patentkork) i omklädningsrummet. En vinter minns jag att botten frös så den sprack och mjölken ”rann” ut. Den var som sorbet. Livrädd var man vad lärarinnan skulle säga. Rasterna var nog bäst när man fick leka med klasskamraterna. Vi var nog åtta pojkar och tre flickor i samma klass. En av pojkarna blev min ”fästman” från första dan.

När vi började klass tre och ”storskolan” fick vi en sträng, mager, lång lärarinna. Jag hade svårt att förstå höger och vänster, som kunde vara åt olika håll när man vänt sig! Väderstrecken var jag inte bra på heller. Då ställde hon mig framme vid katedern, slog mitt huvud med sin handflata så det pekade norr. Sen slog hon åt det andra hållet och skrek söder. Så höll hon på ett tag och jag tror jag hade huvudvärk, bara jag kom in i klassrummet, efter det här. Hon hade klass tre och fyra. Hon hade en lång pekpinne som rappades över

händerna. Några av pojkarna hade ingen sångröst. Då fick de stå i skamvrån när de bara mimade. Hon var också vår slöjdläroinnehavare. Jag började handsveptas och att virka runt den näsduken tog en hel termin. Jag var alltid så spänd och att sticka och sy var det jobbigaste för mig. Det blev senare mitt fritidsintresse. På lördagar badade vi bastu i en särskild byggnad på skolgården. Vi stod i rader med zinkbaljor och tvättade oss. Sen en varm dusch och in och sitta i bastun tills man svettades. Sen var det kallduschen som gällde, den var inte populär. I klass fem, sex och sju hade vi en jättebra magister. Det var en stor lättnad för mig och ett stort tryck lämnade mig. Det var roligt i skolan. Vi läste också engelska där.

Efter den stora stormen i Västmanland behövdes arbetskraft och pappa bestämde sig för att vi skulle flytta ner. Han skulle köra med hästen. Min syster var bara fem år. Jag fick börja klass fem. Skolan i Broddbo var mycket bråkigare än vad jag var van vid. Det de läste i historia och geografi hade jag redan läst så jag blev väldigt bra i klassen. Men jag tyckte inte att man lärde sig något i den skolan, så jag gick bara en termin där. Så flyttade jag ensam till Sörsjön igen. Jag fick bo hos en av pappas farbröder, som inte hade några barn. De hade kor och levde på det?! En liten stuga med kök, kammare, handpump, vedspis och utedass. Bäckens gick precis utanför. Där kylde man mjölken i ett rum man byggt över bäcken. Där ystades och kokades messmör. Det var jättegott, men den stekta gröten kunde jag knappt svälja ner. Där stod också pannmuren som det kokades kläder i. Sen sköljdes det i bäcken. Klockan åtta var det sängdags. Det var bara att vänja sig. Jag minns att vi lyssnade på radio, Karusellen och Frukostklubben med Hyland och Fürst.

Till examen i femman hade mamma skickat ett klänningstyg, mellanblått med blombårder. Det fanns en sömmerska i byn. Det blev kineskrage och vid, rynkad kjol. Liljekonvaljer på bänken och alltid sjöng vi *Morgon mellan fjällen* och *Den blomstertid nu kommer*. Sommarlov, var väl att leka kurragömma i alla stora uthus, det tog ju evigheter att leta rätt på alla. Brännboll på skolplanen var nästan alla med på, badplatsen i älven med det iskalla vattnet. Någon gång var det väl kanske 20 grader. Att fiska i någon tjärn, dra upp lite mört och abborrar ibland, var mycket trevligare.

Pappa hade motorcykel, men bytte till sig en Chevrolet med fotsteg och säten att fälla upp mellan fram- och baksätena. Den första semesterresan till Göteborg var en upplevelse. Där hade vi kusiner. På Liseberg fick jag knäppa ”polyfoto” iklädd grönrutig kavaj och kjol. Rödsvullna ögon, jag hade hörsnua. En karikatyrtecknare ritade av mina föräldrar. De blev arga för att näsorna var för stora. I Askim skulle vi få bada i havet. Det var ju någonting annat än fjällvattnet hemma. Men det var ett aber, maneterna som brändes.

Ett stort intresse som hela byn delade, var fotbollen. På loven gick man väl mest till Skottvallen för att köpa en sockerdricka eller Loranga för det fick man aldrig hemma. Det man längtade till var Barnens dag. Då åkte vi till Älvdalen. Karnevalståget var långt och sen fanns det karuseller och lotterier, men det godaste var varmkorven. Vi brukade få en ballong eller vindsnurra. En gång när pappa var på repmånad hade han hyrt eller lånat en stor mintgrönfärgad amerikanare. Jag minns att de åkte på bio i Särna. Jag fick ligga i baksätet och vänta tills filmen var slut, men det var spännande att åka ”fint”.

Folkparken i byn låg vackert vid älven med vy över fjället. Där fick man vara i målsmans sällskap. Vi var på dansgolvet och provade foxtrot, som vi övat hemma hos en kamrat som fått sig en grammofon. Den vi spelade mest var Johnny Ray – hette den *Just walking in the rain*? Första gången jag hörde Bill Haley var när grannpojken öppnade fönstret och spelade *Rock around the clock* på hög volym. Sen var man ju såld på den musiken. Vilket drag det var – skumgummiunderkjol var ett måste, ballerinasor, sen svängde det bra tyckte man.

Bystugan i Nornäs nio kilometer österut visade film varje helg. När det var ”barntillåtet” cyklade vi i stora gäng den backiga vägen. För det mesta Åsa-Nisse filmer. På vintrarna var det skidåkning både i skolan och på fritiden. På vårkanten var det fjället som gällde. Ingen lift fanns det, så vi åkte ju alltid det nu så

eftertraktade ”offpist”. Det tog ju nån timme att trampa sig upp igen, men på toppen skulle man. Skridskor åkte vi på älven. När det blev snö skottade vi upp en plan.

På lördagarna kom skogsarbetarna på kälkar dragna av hästar ner från skogen över isen till Kooperativa. Där lastade de proviant för både hästar, skogskörare och huggare. De kom i en lång rad med olika bjällerklanger. Det var en vacker syn. De hade ”kocklag” och bodde borta i veckorna. Jag minns en gång, när pappa höll på och lasta släden för avfärd till kojnan. Jag satte mig i släden, men det var något som stört den annars så lugna ”Svarten”, kanske mjölkkrukan skramlade till. Hästen satte av i sken rakt ut på vägen. Upp for släden i snöplogskanten när han svängde och följde stora vägen. Hösäckar flög ur men jag höll mig krampaktigt fast i slädkanten. Efter några hundra meter mötte vi som tur var en hästkörare som såg hästen på håll och gick ut mitt i vägen och bredde ut armarna och talade lugnande, så att han fick tag i grimman och stoppade färdan.

Skolskidtävlingar var också en stor händelse i byn. De var mellan de närliggande skolorna, tre och en halv mils avstånd. Det jag funderade mest på när jag skulle börja jobba i Konsum var tillfällena att träna, och det blev ju inget när man arbetade. Mörkt när man började och likadant när man slutade. På helgerna var det att städa och tvätta sina kläder innan man kunde ”roa” sig med skidåkning. Hemma hade vi ingen tvättmaskin, men jag fick låna tvättstugan i Konsum med rinnande varmt och kallt vatten.

Varje lördag badade jag i zinkbalja uppe på mitt rum med kök. Fick då bära allt vatten och värma på vedspisen, så eldade jag och fönstren blev alldeles dimmiga av vattenångan. Det var nog bastuvärme därinne. Baljan med vattnet fick jag hjälp att bära nerför trappen och tömma på gården. Kersti Adams-Ray hade ett radioprogram, *Tio i topp*, som jag lyssnade på samtidigt med lördagsbadet.

När jag blev 16 år och ”kom in i avtalet” tyckte jag att lönen blev väldigt hög. Man hade jobbat i tre år för mindre än hälften. Man förstår ju att det var lite enklare att ha mer personal då. Först några år i charken sen i kassan. När man hade lärt det mesta var tiden mogen att skaffa barn. Jag gifte mig med min skolkamrat en kall januaridag 1965. Var barnledig sommaren 1966. Det var hjortronår – gick på alla fyra med magen hängande i backen, men bärhinken blev fylld. Så föddes första barnet och jag var hemma i sex månader. Sen ville jag börja arbeta igen. Barnvakt blev min mamma och svärmor som delade sysslan. Man blev ju tillsagd att arbeta så mycket som möjligt för att få bra pension! Ha ha ha. Efter fem år föddes vårt andra barn, och jag var ledig sex månader.

Många föreståndare och butikschefer hade kommit och gått. Det var ju en egen förening med två butiker. Idag finns en kvar och föreningen är fristående. På 80-talet när butikschefen hade semester fick jag åta mig hans arbete. Det var lite gruvsamt att ha ansvar för beställningar som skulle stämma, tipsredovisning som var ett riktigt plockande med sortering av alla kuponger, tack för datan som har underlättat det. Apoteksskåp hade vi också, så vi var ju före vår tid, med egen kassa och låsbart skåp. En tragisk olycka gjorde att jag fick överta ansvaret för butiken. Tänkte prova några månader, men det blev cirka tio år, och tänk att vi hade återbäringen kvar. Oranga kvitton att räkna ett år, nästa år gröna. Otänkbart i dessa tider. Höga krav på mig själv att klara jobbet och sköta hemmet med städning, bakning, matlagning (inget färdiglagat här inte). Tidiga morgnar, klädvård med mera på kvällarna gjorde att det inte var så mycket kvar av mig. Kände mig som jag gick på räls och orkade till slut inte. Barnen var stora och det blev skilsmässa. Flyttade och fick jobb i en Servusbutik, men den var så nerkörd och jag trivdes inte i röran.

Blev erbjuden ett jobb på Domusbutik heltid. Det var lite restid men jag började där. Trivdes bra. Efter sex sju år började lederna krångla. Onda händer och fötter, orkade inte lyfta lika mycket. Efter behandlingar några år så gick det upp och ner efter alla utredningar försökte jag arbeta halvtid, men det gick inte heller. Fick 75 procent sjukbidrag och var glad att jag kunde arbeta tio timmar i veckan, fördelat på tre dar. 2005 slutade jag. Permitterad på grund av arbetsbrist. Trodde jag skulle få stämpla, men har arbetat för lite sista

året. Men jag har arbetat 47 år och 2 månader, med en ”häftig” pension på cirka 7 400 kr per månad. Bra med facket?!!

Har onda händer och orkar inte renskriva. Om framtiden för min egen del är nog inget arbete i sikte, som jag kan klara av. För sjuk att arbeta mer än 10 tim per vecka och för frisk för helt sjukbidrag? Framtiden inom Handels blir nog så ”slimmad” så ingen orkar arbeta till sin pension.

Jag är numera min kropps ”personliga assistent”, får känna efter vad den låter mig göra. Kanske en skidtur i lätt terräng eller utför i pisten, cykelturer, påta lite i jorden. Ibland klarar jag också att dansa, det roligaste jag vet, men får betala med tilltagande värk. Om jag blandar detta med korsord, handarbete, varma bad, besök av barn och barnbarn ger det mig en bra livskvalitet. Är tacksam för det jag klarar av, nya generationer tar vid, hoppas de inte råkar ut som jag.

Gunnel Eriksson